

Panslavizm ve Turancılık Akımının Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme

Busenur BİRCAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
22053220003@mersin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5297-6529>

Makale Başvuru Tarihi : 20.04.2023

Makale Kabul Tarihi : 19.09.2023

Makale Yayın Tarihi : 10.10.2023

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Doi: 10.5281/zenodo.8430956

Sami ZARİÇ

Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
samizaric@mersin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3375-8825>

Özet

Anahtar Kelimeler:

Panslavizm
Turancılık,
Osmanlı Devleti
Rusya

Panslavizm, Slav ırklarının bir çatı altında toplaması fikri olarak tanımlanmaktadır. Bu akım bütün Slavları etkilemiştir. Ortak geçmişleri, dilleri ve kültürleri olması dolayısı ile bütün Slavların bir siyasi birlik kurması düşüncesi en çok Rusya'ya etkisi altına almıştır. Rusya kendi çıkarları doğrultusunda bütün Slavları bir Rus egemenliği altında toplamak istemiş ve bu doğrultuda da Panslavizm politikasına öncülük etmiştir. Bu fikir ilk olarak 16. yy'da görülmeye başlamış ve bu tarihlerden üç yüz yıllık bir süre sonra 1839'da Macaristan'da bütün Türklerin bir çatı altında toplanması fikri olan Turancılık düşüncesi ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu fikir Osmanlı Devleti'nin çöküşü sırasında Osmanlı'yı kurtaracak bir fikir olacağı düşüncesi ile en çok Osmanlı Devleti'nde etkisini göstermiştir. Her iki akımın çıkış noktasının ve ulaşmak istedikleri hedefin benzerlik göstermesinden dolayı bu fikir akımları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bu çalışmada tartışılacaktır.

An Examination of the Comparison Between Panslavism and Turanism Movement

Abstract

Keywords:

Panslavism
Turanism
Ottoman Empire
Russia

Panslavism is defined as the idea of gathering the Slavic races under one roof. This current affected all Slavs. Due to their common history, language and culture, the idea of establishing a political union of all Slavs affected Russia the most. Russia wanted to gather all Slavs under a Russian rule in line with its own interests and in this direction it pioneered the policy of Panslavism. This idea began to be seen in the 16th century and three hundred years after these dates, in 1839, the idea of Turanism, the idea of gathering all Turks under one roof, emerged in Hungary. Later, this idea showed its effect mostly in the Ottoman Empire, with the thought that it would be an idea that would save the Ottoman Empire during the collapse of the Ottoman Empire. Due to the similarity in the origins and goals of both movements, the similarities and differences between the ideological trends will be discussed in this study.

GİRİŞ

Slavların ortak geçmişleri, dilleri ve kültürleri olması dolayısı ile siyasi bir birlik kurma fikri ilk olarak 16.yy'da Slav şairler arasında ortaya çıkmıştır. 19.yy'da bu fikir akımı Panslavizm olarak adlandırılmıştır. Slavlar arasında etkisini gösteren bu akım Slav aydınlar tarafından yayılmaya çalışılmıştır. Slavistik bilimi ile Slav ırklarının incelenmesi Panslavizm akımını etkilemiştir. İlerleyen süreçte kendi çıkarları doğrultusunda Rusya bu fikre öncülük etmiş ve bir politika olarak benimsemiştir. Kendi egemenliği altında Slav ırklarının bir arada yaşama düşüncesi Rus devletinin politikalarından biri olmuş ve Rusya bunu gerçekleştirebilecek tek güç olarak kendini görmüştür. Rusya dışında yaşayan Slav ırkları arasında bu fikri kabul edenler olduğu gibi bunun bir Ruslaştırma politikası olduğunu düşünenler de olmuştur.

Rusya Panslavizm politikası doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında Balkanlarda yaşayan Slav ırklarını Osmanlı'ya karşı kullanmış, Osmanlı Devleti içerisinde iç karışıklıklar yaşanmasına neden olmuştur. Balkanlar'da yaşanan bu karışıklıkların da içinde bulunduğu daha birçok neden Osmanlı Devleti'nde çöküş süreci başlatmıştır.

Bu süreçte ilk olarak 1839'da Macaristan'da ortaya çıkan tüm Türkleri bir çatı altında toplama fikri olan Turancılık düşüncesi Osmanlı'da etkisini göstermeye başlamıştır. Turancılık, Osmanlı'nın kötü gidişatını önlemek için ortaya atılan birçok fikir akımından biridir. Bu doğrultuda görülmektedir ki her iki akımda aynı temelden ortaya çıkmıştır. Bu fikir akımlarının ortaya çıkışı, etkiledikleri ülkelerdeki tarihsel gelişimleri ve sonuçları arasında benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır.

PANSLAVİZM AKIMI

Panslavizm, Slavların ortak geçmişinin kabul edilmesi ve Slavlar arasında kültürel ve siyasi birlik sağlanarak tek bir devlet altında toplanmasını ülkü edinen 19.yüzyılda ortaya çıkmış fikir akımıdır. Bu düşünce Rusya dışında ilk olarak Avusturya-Alman hâkimiyeti altında yaşayan Slavlar arasında ortaya çıkmıştır (Aydın, 2004: 73).

Slavlar, Avrupa'nın en eski topluluklarından biridir. Aynı ırktan olan Slavlar, 5. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yaşamaya başlamışlardır. Nüfuslarındaki artışı sayesinde giderek yayılmışlar ve komşu olarak yaşamaya devam etmişlerdir (Çağ, 2008: 206). Aynı kökten olmalarına rağmen farklı bölgelerde farklı özellikler göstermişlerdir. Bu yüzden Batı Slavları, Doğu Slavları ve Güney Slavları olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır (Doğan, 2021: 136). Bu ayrıma göre; Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar Doğu Slavlarını, Polonyalıları, Çekler ve Slovaklar Batı Slavlarını, Boşnaklar, Hırvatlar, Sırp, Karadağlılar, Bulgarlar, Slovenler ve Makedonlar ise Güney Slavlarını oluşturmuşlardır (Özgen, 1999: 4-7). Batı Slavları daha çok Almanların hâkimiyetinde, Balkanlardaki Slavlar ise Osmanlı hâkimiyeti altında yaşamışlardır (Çağ, 2008: 206).

Aynı zamanda Moğol hâkimiyeti altında olan Rus beyleri, Moskova'da Knezi'nin önderliğinde bir araya gelmişler ve bir birlik oluşturmuşlardır. Önce Moskova Rusya'sı, ardından Rus İmparatorluğu'nda garp kültürü gelişmiştir (Çağ, 2008: 206).

Hristiyanlığın ortaya çıkması ile birlikte Slavlar Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Dil, din ve kullandıkları alfabe gibi ortak unsurlar nedeniyle Slavlar arasında Slav birliği düşüncesi oluşmaya başlamış; bu durum Panslavizm akımının oluşmasında etkili olmuştur. Slav ırkından olan Ruslar ise tarih boyunca bu birliği kurmak için kendilerini öncü olarak görmüşlerdir (Doğan, 2021: 136).

Neredeyse bütün fikir akımlarında olduğu gibi Panslavizm akımı da öncelikle edebi ve kültürel olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonra siyasi ve ideolojik bir kimliğe bürünmüştür (Asker ve Özel, 2016: 23). Panslavizm ismi ile olmasa da Slav birliği düşünceleri 16.yüzyılda Slav şair ve tarihçilerde görülmektedir (Doğan, 2021: 137).

Slavların bir çatı altında toplanması fikrini ilk olarak Hırvat Yuriy Krijaniç dile getirmiştir (Demiroğlu, 2009: 77). Krijaniç, Slavlardan sadece Rusya'nın tek başına bir güç olarak devam ettiğini ve Slavların Rusya altında bir arada toplanmalarını dile getirmiştir (Kurat, 1999: 44'den akt. Çağ, 2008: 207).

Bu akımın bir politika haline gelmesi için bazı girişimler olmuştur. 1725 yılında Rus İlimler Akademisi açılmış, ardından 1755 yılında Moskova Üniversitesi kurulmuştur. Burada Slav ırkının tarihini, dilini ve kültürünü inceleyen "Slavistik" bilimi ortaya çıkmıştır. Alman, Çek ve Sırp bilim adamlarının bu bilim dalında çalışmaları olmuştur. Rusya dışında yaşanan bu gelişmeler daha sonra Rusya'yı etkilemiştir. Tarih boyunca Rusların hedefleri, Panslavizm akımını desteklemelerinin sebebi olmuştur (Çağ, 2008: 138). Lehliler bu politikanın bir Ruslaştırma politikası olacağını düşünerek bu fikirden uzak durmuşlardır (Doğan, 2021: 138). Buradan her Slav ırkının bu politikaya sıcak bakmadığını söylemek mümkündür.

Çek düşünür Palacky ve Çek şair Kollar bu Slav hareketinin öncülerinden olmuşlardır. Fransız İhtilali etkisiyle ortaya çıkan milliyetçilik akımı bu düşünürler sayesinde geniş yankı uyandırmıştır (Çağ, 2008: 209). Puşkin ve Tyütçev'de bu fikri yayan kişilere örnek olarak gösterilebilir. Rusya'da Panslavizm akımı "Slavophil" adı ile Batı karşıtlığı düşüncesi ile ortaya çıkmıştır. Bu düşünce batının kötülüğü karşısında insanlığı Rusya'nın kurtaracağını söylemektedir (Kaya ve İşyar, 2009: 30). Slavofil düşüncesi ilk kez siyasi olarak Mikhail Petrovich Pogodin tarafından kullanılmıştır. Bu düşünceyi savunan bilim adamları 1841 yılında Moskvitya adlı dergiyi çıkarmışlardır. Dergi üyeleri arasında önemli bilim adamları bulunmaktadır (Kohn, 2007: 146).

Pogodin'e göre Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu yıkılmalı, yerine Rusya egemenliğinde İstanbul'un merkez olduğu büyük bir Slav devleti kurulmalıydı. Pogodin'in bu düşüncesine katılanlar bu amaçları doğrultusunda 1857 yılında Moskova'da Slav Yardım Derneğini kurdular. Pogodin büyük Slav devletinin kurulması için Osmanlı himayesindeki Slavlardan faydalanılması gerektiğini düşünmekteydi. Rus yetkililere bu fikirlerini bildirerek, fikirlerini onlara kabul ettirmiştir. Bundan sonra da Panslavizm hareketi Rusya temelinde gelişmeye başlamıştır (Doğan, 2021: 139). Keleş'e göre Rusya'da gelişen Panslavizmin üç amacı vardı; doğuda yeni topraklar ele geçirmek, hâkimiyetinde yaşayan ırkları Ruslaştırmak ve Rusya dışındaki Slavları kendi hâkimiyetine almak (Keleş, 2008: 127).

Panslavizm kavramı ilk olarak 1826 yılında Slovak bir yazar olan J. Herkel tarafından kullanılmıştır. Slav birliğinin öncelikle kültürel olarak sağlanması gerektiğini, ardından siyasi birliğin de sağlanabileceğini ifade etmiştir (Çağ, 2008: 212).

Panslavizm politikası Rusya'nın gündemine Kırım Savaşı öncesinde gelmeye başlamıştır. Fakat Slavlara yönelik politikalar Çar I. Petro zamanında görülmüştür. I.Petro zamanında Rusya'da milli şuur oluşmuştur. I. Petro, Rus egemenliğini ülke dışında yaymak istemiştir (Cracraft, 1994). II. Katerina da I.Petro'nun izinden giderek, Panslavizm akımının politik öncülerinden biri olmuş ve bu fikirleri sürdürmüştür. II. Katerina İstanbul merkezli, Rusların hâkimiyetinde bir Grek Devleti kurmayı hedeflemiştir. Bu Grek Devleti kurma planı Rusya'nın Panslavizm politikasının zeminini hazırlamıştır. Rusya bu siyaseti izlerken 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşma ile II. Katerina Osmanlı'daki Ortodoksları koruma hakkı elde ettiğini iddia etmiştir. Rusya bu anlaşma ile Osmanlı'nın içişlerine karışabilmek için kendine bir neden hazırlamıştır (Kurat, 1993: 291). Fakat bu politika Rusya açısından başarıya ulaşmamıştır.

Panslavizm'in etkisi Avrupa'da Fransız İhtilali sonrasında görülmeye başlamıştır. Balkanlardaki Sırp, Hırvat ve Bulgarlar dil ve kültürleri ile ilgili konuları daha çok önemsemeye başlamış; Rusya da onları destekleyerek kendi çıkarı doğrultusunda hareket etmek istemiştir (Kara, 2005). Avusturya'daki ihtilalde Macarların ayaklanmaları Avusturya'daki Slavları etkilemiştir. Bunun sonucunda Slavlar, Prag'da bir Slav kongresi düzenlemişlerdir. Kongrede Slav haklarından ve kültürel birlikten bahsedilmiştir. Siyasi birlikten bahsedilmemiştir, ancak bu sırada Prag'da çıkan ayaklanmada Slavlara Rusya destek vermiştir (Doğan, 2021: 140). Ardından 1853-1856 yılları arasında Osmanlı ile Rusya arasında Kırım Savaşı yaşanmıştır. Fransa ve İngiltere, Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa katılmışlardır. Osmanlı'nın galibiyeti ile sonuçlanan savaş sonrasında Paris Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Rus tehdidi büyük bir darbe almıştır. Fakat bu durum Rusya'da Avrupa düşmanlığının ve Panslavizm etkisinin artmasına neden olmuştur. Bu sırada Avrupa'da milliyetçilik akımı etkisi ile güç kazanan Pancermenizm akımı da Panslavizmin daha fazla ilgi çekmesine neden olmuştur. Panslavizmin, Pancermenizm'e paralel olarak geliştiği söylenebilir (Aydın, 2004). Bu doğrultuda Nikolay Danilevskiy'nin Zarva dergisinde yayınlanan on makalesi daha sonra birleştirilmiş, 1871'de Rusya ve Avrupa isimli eser haline getirilmiştir. Bu eser Panslavizmin anayasası haline gelmiştir (Petrovich, 1958).

Rusya hedeflerini gerçekleştirebilmek için birçok yol denemiş; Panslavizm de bu hedeflerine ulaşmak için denediği yollardan biri olmuştur. Bu düşünce, Rusya'nın uluslararası ilişkiler politikasında temel olarak uyguladığı politikalar arasında yer almaktadır (Kurat, 1999: 173'dan akt. Doğan, 2021: 141).

Kırım Savaşı'ndan sonra Rusya'nın Panslavizm politikası daha çok Balkanlar'da yoğunlaşmıştır. Osmanlı'nın kötüye giden durumu bunu kolaylaştırıyordu. Bu akımın Rusya'daki devlet adamları arasında yaygınlaşması bu hareketin örgütsel bir hareket olarak benimsenmesine yol açmıştır. İlk Panslavist örgütlenme 1854 yılında Odesa'da ortaya çıkmıştır. Örgütün amacı Bulgar sorununu Ruslara anlatmak ve destek sağlamaktı. Resmi olmayan bu kurumların sayısı giderek artmaya başlamıştı. Ardından 1858 yılında Rusya'da örgütsel olarak güçlü bir yapı olan Moskova Slav Yardım Komitesi, Moskova'da kurulmuştur. Komitenin temel amacı Osmanlı Devleti idaresinde yaşayan Balkan halklarına yardım etmektir ve Panslav amaçları doğrultusunda farklı kesimlerle iş birliği içerisine girmiştir. Panslavizm politikasını yaptıkları yayınlar ile de yaymaya çalışmışlardır. Bu fikrin öncülerinden olan Pogodin ise bu komitenin üyelerindedir. Komitede daha çok akademisyenler, yazarlar ve kamu görevlileri görev almıştır. Komite giderek başka şehirlerde de örgütlenmiş ve üye sayısı giderek artmıştır (Aydın, 2004).

1870'lerden sonra Panslavizm tam olarak siyasi bir nitelik kazanmış ve bazı engellerle de karşılaşmıştır. Bazı Slav ırkları Rusya'nın bu politikasına karşı çıkmış, başka bir ülkenin hâkimiyetinden çıkıp Rusya'nın hâkimiyeti altına girmek istememişlerdir.

General Fadaye'v'den siyasi anlamda Panslavizm akımının öncülerinden biridir. O'nun görüşleri sadece Rusya'da değil Avrupa'da da ses getirmiştir. O'na göre Ruslara karşı en büyük tehdit Almanlardı. Doğuda ve güneyde Slavlara karşı oluşacak bir Almanya'ya karşı Rusya Slavları korumalıydı (Kohn, 2017: 183-184). Fadaye'v'e göre Rusya'nın merkezde olduğu bir konfederasyon kurulacak, diğer Slav devletler federe devletler olarak içişlerinde serbest bir şekilde hareket edeceklerdir. Ona göre artık din, dil ve kültür gibi unsurların önemi kalmamıştı (Armaoğlu, 2010: 701).

Tüm bu yaşananlar doğrultusunda Nikolay İgnatiyev Panslavizm politikasını Osmanlı'da uygulayan kişi olmuştur. Osmanlı'ya büyükelçi olarak atandıktan sonra orada Balkanlardaki ulusları kışkırtarak iç karışıklıklar yaşanmasına neden olmuştur. 1866'da Girit'te isyan çıkmıştır. İgnatiyev'in Osmanlı aleyhindeki faaliyetleri devam ederken, 1875'te Hersek'te bir ayaklanma yaşanmış ve hemen ardından 1876'da Bulgar ayaklanmaları gerçekleşmiştir. Avrupa'nın Osmanlı'yı desteklemesi üzerine Slavlar ve Türkler arasındaki düşmanlık daha da artmıştır. Bu gelişmelerden cesaretlenen Karadağ ve Sırbistan da Osmanlıya karşı

ayaklanmış ve Ruslar bunu desteklemişlerdir. Bu destekler sonucunda istediği amaca ulaşamayan Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na 24 Nisan 1877'de savaş açmıştır. Bu savaş sonunda İngiltere'nin de müdahalesi ile Ayastefanos Anlaşması imzalanmıştır. Berlin Kongresi ile bu anlaşma geçersiz sayılmış, bu kongre sayesinde Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Balkanlardaki Slavların büyük ölçüde bağımsızlıklarını kazanmaları Rusya'yı memnun etmemiştir. Çünkü Rusya'nın asıl amacı Slavlara bağımsızlık kazandırmak değil, onları kendi çıkarları doğrultusunda Rus çatısı altında toplamaktı (Doğan, 2021: 142-144).

1881 yılında II. Aleksandr'ın ölümünün ardından III. Aleksandr başa geçmiş ve Panslavizm politikasını devam ettirmiştir. III. Aleksandr Panslavizm politikası ile ilgili daha sert fikirlere sahipti, O'na göre Rus ve Ortodokslar dışında kimsenin yaşamaya hakkı yoktu. 1905 yılında yaşanan Rus ihtilalinden sonra Rusya'da yaşayan halk içerisinde milliyetçilik ağır basmaya başladı. Bu durum Lehliler öncülüğünde "Neoslavizm" akımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çekler arasında da etki oluşturan bu neoslavizm akımı zamanla Türk ve Alman düşmanlığına dönüşmüştür. Prag'da 1908 yılında bu akımın ilk kongresi yapılmıştır (Çağ, 2008).

1911-1912 yıllarında yaşanan Balkan Savaşları'nda Rusya, Sırp ve Bulgarları desteklemiştir. Bu olayların arkasından yaşanan Bolşevik Devrimi, Panslavizm'e darbe vurmuştur. Hitler'in Slav topluluklarına karşı tutumu karşısında 1935 yılında Rusya'da milliyetçi düşünceler yeniden ortaya çıkmış, Slav toplulukları ile Rusya arasında yakınlık oluşmaya başlamıştır. 1941, 1942, 1943 yıllarında Moskova'da tüm Slav topluluklarının temsilcilerinin katıldığı kongreler gerçekleştirilmiş ve Slavyane adıyla bir dergi çıkarılmaya başlamıştır (Çağ, 2008).

Panslavizm akımının tüm Slavlar arasında ve Rusya'da yaşadığı süreç başarılı sonuçlara ulaşmamıştır. Slavlar arasında Rusya'nın Panslavist politikası Ruslaştırma politikası olarak görülmüştür (Keleş,2008). Slavların homojen bir yapıda bulunmaması da bu politikanın başarısız olmasının sebepleri arasındadır (Petrovich, 1958).

TURANCILIK AKIMI

Turancılık Türkiye'de 60 yıldan fazladır üzerinde durulan bir fikir akımıdır. Zaman zaman, Türklerle akraba olan tüm milletleri içine alan birlik fikri olarak düşünülmektedir. Günümüzde Turancılık düşüncesinden bahsedilirken tarihi mirasların dâhil olması ile birlikte bütün Türkleri tek bir devlet altında birleştirme ülküsü anlaşılmaktadır (Atsız, 2011: 15) Turancılık, Pantürkizm ve Türk Birliği kavramları aynı anlamda kullanılmak ile birlikte aralarında küçük farklar bulunmaktadır (Özcan, 2011).

Turan, İranlıların kendi ülkelerinin kuzey doğusundaki bölgeye verdikleri isimdir (Vurucu, 2009: 36). Dil bilimci olan Max Müller, Turani ve Ari dilleri ayrımı yaparken iki büyük dil ailesinin iki farklı ırk ile özdeşleştiğini görmüştür. Öncelikle Macaristan'da benimsenen Turani dillerini konuşan bütün halkların ana yurdunun Orta Asya ve Ural Altay olduğu düşüncesi kabul görmüştür. Dil, ırk, tarih ve coğrafya gibi ortak noktalardan benimsenen Turancılık, Macar milliyetçilerin etkisi ile gelişmiş, ardından Macar milliyetçiliğinin bir türü olan Pan-Turanizm 1839'larda ortaya çıkmıştır (Özdoğan, 2009: 389).

Türk birliği düşüncesinin ilk ortaya çıkışı Osmanlı dışında Rus egemenliğindeki Türk ülkeleridir. Rus milliyetçiliğine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Tatarlar ve Azeriler arasında da Turancılık düşüncesi oluşmuştur (Vurucu, 2009: 43-45).

1789 Fransız İhtilali'nden sonra milliyetçilik akımı neredeyse her yerde etkisini göstermeye başlamıştır. O dönemde Osmanlı'da çağdaşlaşma hareketleri padişahların önderliğinde yapılmıştır. Fakat ne Tanzimat Fermanı ile yapılan düzenlemeler ne de Meşrutiyet dönemlerinde yaşanan reformlar Osmanlı'nın kötü

gidişatını değiştirememiştir. Osmanlı'nın gerileme sürecinde, ülke dışında gelişmeler yaşanmaktaydı. Rusya Osmanlı aleyhine topraklarını genişletme politikası yürütmekte ve Doğu Asya'da Türklerin yaşadıkları bölgeleri hâkimiyeti altına almaktaydı. Rusya yürüttüğü Panslavist politikalar aracılığıyla Balkanlarda yaşayan Slav halklarını Osmanlı'ya karşı kışkırtmaktaydı. Osmanlı'yı da etkisi altına alan milliyetçilik akımı Osmanlı içerisinde yaşayan diğer halkları etkilemiştir. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu bu halklara çeşitli imtiyazlar tanıyarak bu durumun üstesinden gelmeye çalıştıysa da, yürütülen politikalar tam tersi etki yaratarak ayrılıkçı hareketlerin artmasına neden olmuştur. Yaşanan iç karışıklık ve ülkede birliğin sağlanamaması ülkeyi dağılma sürecine doğru götürmüştür. Bu süreçte Osmanlı aydınları, genelde Avrupa'da öğrendiklerini kendi memleketlerini kurtarmak için kullanmak istemişler ve çeşitli çözüm yolları aramışlardır. Başta Osmanlılık olmak üzere, İslamcılık, Turancılık, Türkçülük de bu akımlardandır (Özcan, 2011).

Turancılığın imparatorluğun sorunlarını çözebileceği fikrini söyleyen ilk Osmanlı düşünürü Munis Tekinalp'tir. Tekinalp, Turancılığın içte ve dışta tanıtılmasında önemli katkılar sağlamıştır (Vurucu, 2009: 47).

Turancılığı incelerken, Türkçülüğün gelişmesinde etkili olan Türkoloji çalışmalarının da incelenmesi gerekmektedir. Çünkü Türkçülüğün gelişmesinde yapılan Türkoloji çalışmalarının etkisi büyüktür. Türklük bilimi adı verilen Türkoloji çalışmaları, Avrupalı bilim adamları tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmalar 19.yüzyılda başlamıştır. Türkoloji çalışmaları Osmanlı'daki Türklerde farkındalık yaratmıştır. Batıda yapılan Türkoloji çalışmaları, Türkçülüğün Orta Asya'da gelişip Rusya'yı tehdit edecek seviyeye ulaşmasına olanak sağlamıştır (Çolak, 2014: 23-26). Türkoloji biliminin gelişmesi, Türklerin geçmişlerini, tarihlerini, yaşadıkları coğrafyaları ve kültürlerini öğrenmelerini sağlamış bu sayede milli bilincin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Türkçü düşüncenin siyasal olarak ortaya çıkmasında Rusya'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin etkisi büyüktür. Bu etkiyi yaratan önderlerden biri de Yusuf Akçura'dır. Yusuf Akçura 1904 yılında "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesini yayınlamış ve bu makale Türkçülük için milat olmuştur. Bu makalede Akçura, Türkçülüğü ırk temelinde açıklamıştır. Osmanlı'nın kurtuluşunun Osmanlılık ve İslamcılık ile değil Türkçülük ile olabileceğini söylemiştir (Akçura, 2011: 8).

Türkler bu fikirlerini yaymak için örgütlenmişlerdir. Kültürel nitelikli bu örgütler Türkçülük ve Turancılığın yayılmasında önemli roller oynamışlardır. Türkçülük fikrini benimseyen Türk dünyası aydınlarının iş birliği ile 1911'de Türk Derneği adıyla ilk Türkçü dernek kurulmuştur. Bu dernek başta Türkoloji çalışmaları yapmak adına kurulmuştur. Daha sonra bu derneğin kurucularının da içinde bulunduğu Türk Yurdu Cemiyeti kurulmuştur (Vurucu, 2009: 26). Türk Yurdu Cemiyeti'nin yayın organı olan Türk Yurdu Dergisi Türklerin, dilde ve fikirde birleşmeleri gerektiğini, ardından da siyasal olarak birleşecekleri fikrini savunmuştur (Çolak, 2014: 45).

Türk Yurdu Cemiyeti'nin kapatılması ile birlikte 25 Mart 1912'de Türk Ocağı kurulmuştur. 1912-1930 yılları arasında en etkili cemiyetlerden olmuştur. Yusuf Akçura, Mehmet Emin Yurdakul, Ahmed Ferit Tek, Ahmet Ağaoğlu ve Fuat Sabit Ağacık, Türk Ocağı'nın kurucularındandır. Türk Yurdu Dergisi, Türk Ocağı'nın da yayın organı olmuştur. Cemiyetin tüzüğüne göre amacı; Türklerin ilmi, iktisadi seviyelerini yükseltmek ve Türk ırkı ve dili için çalışmaktır. Bir politikaya çalışmayacaklarını ve bir siyasal partiye hizmet etmeyeceklerini de belirtmişlerdir. Zamanla yayılmaya ve üye sayıları da artmaya başlamıştır. Türk ocakları II. Meşrutiyetten sonra kurulan milliyetçi derneklerin en uzun ömürlüsü olduğu gibi Türk Yurdu dergisi de en uzun ömürlü yayınlardan olmuştur (Akyüz, 1986: 201-205). Ayrıca Zeki Velidi Togan, Reşit Galip, Halide Edip Adıvar gibi aydınlar da derneğin üyelerindendir.

Ziya Gökalp Turancılık düşüncesinin öncülerindendir. Bu düşüncenin yayılmasında ve Türk Ocakları'nda aktif rol oynamıştır. O Turancılığı hem şiir ve hikâye gibi edebi formatta hem de sistematik ve bilimsel açıdan incelemiştir (Vurucu, 2009: 111). Ayrıca Ömer Seyfettin yazdığı hikâyeleri, Mehmet Emin Yurdakul'un 1918'de derlediği "Turana Doğru" şiirleri, Halide Edip'in Yeni Turan romanı, Ömer Seyfettin'in Turan adıyla yayınladığı ilkökul kitabı Turancılık fikrinin yayılması çalışmalarında etkili olmuştur (Çolak, 2014: 51).

Enver Paşa önderliğinde 1914 yılındaki Sarıkamış Taarruzunun, Rus işgalinin önüne geçmenin ötesinde Kafkasya ve Orta Asya'daki Türklerle de buluşabilme amacı vardı. Fakat Sarıkamış Harekâtı ağır bir yenilgi ile sonuçlandı. Bu harekâtın amaçları arasında bulunan Turancı fikirler ise bir kez daha kötü sonuçlar ile karşılaşmış oldu.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise dikkat çeken düşünce Türk Milliyetçiliği ile Turancılık'ın özdeş olmadığı düşüncesidir. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte terkedilen İslamcılık, Osmanlıcılık düşünceleri gibi Turancılık anlayışı da ortadan kalkmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Türk Milliyetçiliği düşüncesi Türk birliğinden değil, Anadolu'daki Türklerden bahsetmektedir. Sovyetler Birliği ile olan yakınlık Turancılık düşüncesinin devlet politikası haline gelmemesinde önemli bir nedendir. Tatarlı sürgünler arasında PanTürk imparatorluğu kurma fikri hala sürse de Mustafa Kemal bu düşüncelere kesinlikle karşı çıkmıştır. Aynı zamanda Sovyet Rusya'daki Türkler arasında da Türkiye önderliğinde Türk halklarını birleştirme fikri bir süre daha devam etmiştir (Vurucu, 2009: 51- 54). Ziya Gökalp, 1923'te yayınlanan 'Türkçülüğün Esasları' eserinde Turancılığı uzak bir hayal olarak kabul etmiş, yeni Türk devletinin kabul edeceği Türkçülük tanımını yapmıştır. İlerleyen süreçte daha önce Turancılığı savunan aydınların da bu fikirden vazgeçtikleri de görülmüştür.

1930'larda Türkçü-Turancı düşünce yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır. Nihal Atsız, Zeki Velidi Togan ve Reha Oğuz Türkkan gibi isimler bu düşünceyi yeniden canlandırmıştır (Yaşlı, 2008: 4). 1930'lu yıllardan sonraki Türkçü-Turancı akım kendini dergilerde göstermeye başlamıştır. Nihal Atsız'ın çıkardığı Atsız Mecmua ve Orhun dergileri, Reha Oğuz Türkkan'ın çıkardığı Ergenekon, Bozkurt ve Gökbörü dergileri bu konuda öncü yayınlardır (Kılıç, 2007: 134-136). Daha sonra Atsız, Türk Tarih Tezi'ne karşı eleştirilerde bulunmuştur. Atsız'a göre Türklüğü sadece Anadolu'da aramak, Türk olmayanların sadece Türk soylu olduklarını söylemek yanlıştır. Bu çıkışlarından sonra Atsız önce akademiden atılmış, sürülmüş ve çıkardığı dergi kapatılmıştır. 1944 yılında yaşanan Türkçü-Turancı Milliyetçilik ile Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin benimsediği resmi milliyetçilik karşı karşıya gelmiştir. 1944 yılında bu konudan dolayı davalar görülmüştür. İçlerinde Atsız, Türkkan, Togan'ın da bulunduğu birçok kişi tutuklanmıştır. Yargılama ve tutuklama süreçlerinden sonra 31 Mart 1947'de Türkçü- Turancıların hepsi özgürlüğüne kavuşmuştur (Bölükbaşı, 2018: 47-48).

Türkçü-Turancılık akımında önemli bir rol de Alparslan Türkeş'e aittir. Türkeş'in Turancılık yaklaşımı iki farklı temel üzerine şekillenmiştir. Bunlardan ilki, Türkiye'nin bağımsızlığının ve güvenliğinin öncelikli önem taşıdığı, ikincisi ise esir olan Türk halklarının bir çatı altında toplanmasıdır. Bunun bir hayal olduğunu düşünenlere ise "her gerçeğin önce bir hayal ile başladığı" cevabını verir. İnsan Hakları Beyannamesi'nin öngördüğü halkların kendi kaderlerini belirleme haklarının kullanılmasını ister. Türkeş siyasete atılmadan önceki süreçte Türkçülük-Turancılık davasına çok fazla önem verirken, 1970'li yıllarda siyasete atıldıktan sonra bu konuya çok az yer vermiştir (Vurucu, 2009: 157).

PANSLAVİZM VE TURANCILIK DÜŞÜNCELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Panslavizm, Slav ırklarının bir çatı altında toplanması iken Turancılık, Türk halklarının bir çatı altında toplanmasıdır. Panslavizm akımının etkisi daha çok Rusya'da görülmüşken, Turancılık etkisi de daha çok Osmanlı Devleti'nde görülmüştür. Fakat bu akımların tarihsel gelişim süreçleri ve etkileri açısından benzer

yönleri olduğu kadar farklılıkları da bulunmaktadır. Panslavizm düşüncesi Turancılık düşüncesinden çok daha önce ortaya çıkmış bir politikadır. Panslavist düşünceler 16.yy'da görülmeye başlamışken, Turancılık akımı Panslavizme göre çok daha geç bir tarihte 1839 yılında Macaristan'da ortaya çıkmıştır. İki akımın da temelinde dil, din, ırk ve kültür birliği yatmaktadır. Panslavistler Hristiyanlık etrafında birleşirken, Turancılar yani Türk ırkının birlikteliği fikrini benimseyenler İslamiyet üzerinden birleştirici etki yaratmak istemişlerdir. Hans'a göre Turancılık fikri Panslavizm fikrinin mirasçısıdır (Kohn, 2007: 238).

Nasıl Turancılık fikri öncelikle Osmanlı'da değil Macaristan'da başladıysa, Panslavizm fikri de sadece Rusya ile sınırlı kalmamış, Rusya dışında yaşayan Slav ırkları da bu fikri benimsemişlerdir. Fakat Turancılık en çok Osmanlı'da, Panslavizm de en çok Rusya'da etkisini göstermiştir. İki düşüncenin de temelini oluşturmada bilimsel çalışmalar etkili olmuştur. Slav ırklarını araştıran Slavistik bilimi ile Türk ırklarını araştıran Türkoloji bilimi bu çalışmaların yapılmasında öncü olmuşlardır.

Rusya dışındaki Slavlar arasında Panslavizm akımının bir Ruslaştırma politikası olduğu düşüncesi, bu politikaya karşı tepkilerin oluşmasına da neden olmuştur. Fakat Turancılık akımı ile ilgili böyle bir tepki söz konusu değildir. Ruslar kendi tarihsel hedeflerini gerçekleştirmek için bu politikayı benimsediler ise de Osmanlı Devleti Turancılık akımını içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak için bir çözüm yolu olarak benimsemiştir.

Her iki fikir akımı da dönemin aydınları tarafından ortaya atılmış ve bir politika olarak benimsenmiştir. Palacky, Kollar, Puşkin gibi içinde yazarların, şairlerin ve bilim adamlarının bulunduğu aydın kesim Panslavizm fikrini yaymaya çalışmışlardır. Aynı şekilde Ziya Gökalp, Halide Edip Adıvar, Yusuf Akçura ve daha birçok Türk yazar, şair, bilim adamı yani aydın kesim de Turancılık fikrinin yayılmasına öncülük etmişlerdir.

Her iki akımda da bu fikri benimseyenler arasında örgütlenmeler olmuştur. Bu amaçla ilk Panslavist örgütlenme 1854 yılında olurken, ilk Turancı dernek 1911 yılında kurulan Türk Derneği olmuştur. Her iki akımın örgütleri ve öncü isimleri fikirlerini yaymak için kitapları, dergi gibi yayın organlarını kullanmışlardır.

Rusya'da yaşanan ihtilalden sonra Panslavizm akımı, Neoslavizm olarak yeniden karşımıza çıkmış, Turancılık fikrinin Osmanlı Devleti'ni kurtaracak bir fikir akımı olmadığı anlaşıldıktan sonra bu fikir de Türkçülük, Türk Milliyetçiliği olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise bu fikri hala savunanlar olsa da Turancılık fikrinin etkisi giderek azalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Turancılık fikrine sıcak bakmamış, kendi anlayışları doğrultusunda bir Türk Milliyetçiliği fikrini kabul etmişlerdir.

SONUÇ

Slav birliğini hedefleyen Panslavizm akımı ile Türk birliğini hedefleyen Turancılık akımı arasında farklılıklar bulunsa da benzer yönlerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Her iki akımın bir ırk birliğini hedeflemesi ve bu hedefin daha çok bir ülkenin benimsediği bir politikaya dönüşmesi, sonucunda iki fikrin de hedeflerine ulaşamaması temel benzerliklerinden sayılabilir. Belirli bir süre Panslavizm Rusya'yı, Turancılık Osmanlı Devleti'ni etkilediyse de her iki akımın etkileri bir süre sonra ortadan kaybolmuştur. Günümüzde Slav birliğini sağlayan bir Slav devleti ya da Rusya çatısı altında bir Slav birliği kurulamadığı gibi Türk birliği de kurulamamıştır.

Sonuç olarak, her iki akım da günümüz dünyasında amacına ulaşamamıştır. Birçok düşünürün Turancılık fikrini bir hayal olarak görmesi, Türkiye dışında yaşayan Türklerle ortak bir birlik sağlanamaması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Turancılık fikrine sıcak bakmayıp tamamen kendi sınırları içinde kalan bir Türk

Milliyetçiliği fikrini benimsemesi bu akımın giderek etkisini yitirmesinin sebepleri arasındadır. Panslavizmin akımının başarısızlık sebepleri ise bu politikanın Slav birliğinden ziyade sadece Rusların çıkarlarına hizmet eden ve giderek Ruslaştırma politikasına dönen bir akıma dönüşmesi ve Slav ırklarının homojen bir yapıda bulunmamasıdır.

KAYNAKÇA

- Akçura, Y. (2011). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Kilit Yayınları, Ankara.
- Akyüz, K. (1986). Türk Ocakları. *Bellekten*, 50 (195), 201-228.
- Armaoğlu, F. (2010). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Alkım Yayınları, İstanbul.
- Asker, A. ve Özel, Ö. (2016). Panslavizmin Çarlık Rusya'sının ve Sovyetler Birliği'nin Balkan Politikaları Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (17), 17-46.
- Atsız, H. N. (2011). *Turancılık, Milli Değerler ve Gençlik*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Aydın, M. (2004). 19.Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(15), 73-82.
- Bölükbaşı, Y. S. (2018). Türkçü-Turancı Milliyetçiliğin Düşünsel Temelleri Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Hassasiyetler*, 5(10), 45-60.
- Cracraft, C. (1994). *Major Problems in The History of Imperial Russia*. University of Illinois Press, Chicago.
- Çağ, G. (2008). Panslavizmin Fikri Temelleri ve Slav Birliği Çabaları. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 205-219.
- Çolak, Ç. (2014). Türkiye'de Türkçü Turancı Düşüncenin Kökleri ve Irkçılık Turancılık Davası. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Trabzon*.
- Demiroğlu, H. (2009). Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği ve Panslavizm (1856-1878). *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul*.
- Doğan, M. (2021). Kültürel ve Siyasi Temelleri ile Panslavizm Hareketi ve Panslavizmin Balkan Milliyetçiliğine Etkisi. *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 133-145.
- Kara, A. (2005). 1828-29 Osmanlı – Rus Savaşı ve Anadolu'da Alınan Tedbirler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, 8(1-4), 115-131.
- Kaya, S. ve İşyar, Ö. G. (2009). Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, 4(8), 25-49.
- Keleş, E. (2008). Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 123-140.
- Ketenci, A. (2018). Panslavizm ve Başarısızlık Sebepleri. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı (1), 345-352.
- Kılıç, M. (2007). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16, 113-140.
- Kohn, H. (2007). *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*. (Çev: Agah Oktay Güner). İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Kurat, A. N. (1993). *Rusya Tarihi-Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özcan, Ö. (2011). Türk Yurdunda Turancılık ve Türk Dünyası. *Türk Yurdu Dergisi*, 100(282). <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1376> (Erişim Tarihi: 03.01.2023).
- Özdoğan, G. G. (2009). "Dünya'da Türkiye'de Turancılık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt:4. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özgen, Ö. (1999). Balkanlar'da Slavist ve Ortodoks Eksenli Politikalar. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul*.

Petrovich, M. B. (1958). *The Emergence of Russian Pan Slavizm*. Colombia University Press, Newyork.

Türk Ocaklarının Kısa Tarihçesi. (2021). <https://www.turkocaklari.org.tr/turk-ocagi-tarihi/6/turk-ocaklarinin-kisa-tarihcesi> (Erişim Tarihi: 04.01.2023).

Vurucu, İ. (2009). Osmanlıdan Türk Cumhuriyetlerinin Bağımsızlığına Kadar Türk Milliyetçilerinde Turancılık Algısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Konya*.

Yaşlı, F. (2008). Milliyetçilik ve Faşizm: Türkiye’de Irkçı Milliyetçilik Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara*.